

KULTURFRONTEN SOM FRONTALKROCKAT

Några allvarsord om en tredelad plattform, om interna och externa faktorer och om en tidskrift som alltjämt existerar – mot alla odds

av

Mats Parner

☒☒☒ ”För bildning, förnöjelse och arbetets ära – mot dålig smak, fjäsk och divakultur” löd devisen för den radikala veckotidning som började ges ut i september 1934. Den hette **Folket i Bild**, och initiativtagaren/idésprutan/utgivaren lystrade till namnet Kalle Kilbom (1885-1961).

Uppvuxen i fattiga omständigheter på ett bruk i Mellansverige blev denne KK med tilltagande ålder och visdom en drivande kraft inom arbetarrörelsen, i inledningsfasen som (s)-anhängare, därefter i tur och oordning som vänstersocialist, kommunist och fritt tänkande utopist, varefter cirkeln slöts för gott, våren –37, med den luttrade Kalles återkomst till det socialdemokratiska fadershuset.

Även Folket i Bilds väg genom årtiondena kom att kännetecknas av tvära kast och ideologiska krusprång.

Organiserade kampanjer och småaktiga annonsbojkotter var nära att bryta nacken av tidningen redan i dess koltålder, och en illa trängd Kilbom tvingades sälja ut hela härligheten till **Esselte** för det symboliska beloppet av 50 riksdaler. Emellertid behölls den radikala profilen länge och väl; Folket i Bild blev tids nog en institution i svenskt kulturliv med en upplaga på ca 200 000 ex/vecka och ett otal förgreningar i alla riktningar. Idoga försäljningsombud på arbetsplatserna fungerade som nätspindlar, och aktörer som Moa Martinson, Fridsgård, Artur Lundkvist, Karl Gerhard och de två myrdalarna sågs ofta längst fram i tidningsmanegen. Men småningom blev marginalerna allt snävare och entusiasmen började falna. När upplagan sjunkit till 135 000 ex, köptes Folket i Bild upp av Socialdemokratiska Arbetarepartiet, SAP, och miste både identitet och särprägel.

I nästa vända slumpades tidningen bort till Åhlén & Åkerlund. Hur profilen sedan utformades, vet alla som någon gång i livet passerat en kiosk eller vistats i en tobaksaffär.

☒☒☒ Emellertid skall denna berättelse inte handla om Kilboms uråldriga ögonsten utan om den tidning som lanserades först 1971 och började utges varannan vecka påföljande år: **Folket i Bild/Kulturfront**, vars kortform är FiB/K. Att notoriska skämtare och belackare hellre säger ”Folket i Bil/Frontalkrock” är troligen sant, men är inget jag personligen känner till...

FiB/K var ett av många hett efterlängtade tillskott i mediasvängen. Initiativtagaren hette Jan och ansågs rätt allmänt fallen efter paret Alva och Gunnar – med den numera 80-åriga ”Myrdal jr” själv som det mest sensationella undantaget. Till saken hör att FiB/K var ett ovanligt ambitiöst projekt, förberett in i minsta detalj, och i inledningsfasen drog just skriftställare JM utan tvivel det klart tyngsta lasset. Under –71 knöts kontakter i alla hörn, otaliga möten arrangerades land och svearrike runt, ett startkapital på i runda slängar en halv miljon kronor samlades in (mycket pengar på den tiden!), och den ännu ofödda tidningens politiska agenda stöttes och blöttes natt och dag. Ingenting lämnades åt slumpen. Detta var nämligen en möjlighet som inte på villkors vis fick gå om intet, och att placera sitt eventuella ljus under skäppan ansågs värre än ett brott; det var en dumhet.

Jag vet besked ty jag fanns med, låt vara högst diskret i ena utkanten och huvudsakligen på det värmländska lokalplanet.

I de ständigt uppdaterade diskussions- och planeringsunderlagen framhölls att FiB/K skulle bli "en Folket i Bild för vår tid" och att man utan sidoblickar skulle lita till egen kraft och så långt möjligt gå på två ben (eller i undantagsfall på alla fyra). Av principiella skäl vägrade FiB/K att ta emot subventioner och understöd av varjehanda tänkbart slag både från staten, kapitalet och organisationsbyråkratierna. Den principen upprätthålls än i dag. Ideellt arbete på frivillig basis skattades givetvis högt, men redaktionsstaben (tre man stark) och ett par andra heltidsanställda avlönades enligt gällande marknadsmaximer. Vidare skulle alla publicerade bidrag, texter som bilder, honoreras relativt frikostigt. Det åtagandet fullföljdes också länge och väl.

Tidningens programmatiska utformning gav som väntat upphov till de hetaste diskussionerna i den intimare vänkretsen men också i fiendeledden. Ohöljt politisk och rättframt samhällskritisk skulle FiB/K vara – men inte partipolitiskt besudlad och heller inte socialistisk (eller borgerlig för den delen). Det var avsevärt enklare än så: 1971 års version av Folket i Bild kom redan vid konceptionen att definieras av sina begränsa(n)de paroller, till antalet exakt lika många som de tre vice männen – och endast en färre än Birger Sjöbergs kvartett och de fyra ordinarie. De löd och lyder alltså på sätt som följer:

- *Försvar för yttrande- och tryckfriheten;*
- *För en folkets kultur;*
- *Antiimperialism.*

Till denna ideologiska plattform skall jag återkomma senare i texten. Men just för ögonblicket räcker det att citera en av FiB/K:s pionjärer, Matts Rying, som i lyriska vändningar underströk att de nyssnämnda grundprinciperna skulle skänka tidningen "en solfjäders bredd – men också en solfjäders fasta konturer".

Ja, entusiasmen var påtaglig och arbetstempot högt uppdrivet. En vida spridd (populär)tidning skulle sjösättas, slå "Känt i Häcken" plus all övrig skvallerpress ur brädet och göra livet till ett sannskyldigt helvete för de rika och övermäktiga.

Med Jan Stolpe och namnen Guillou vid främre styrspakarna i redaktionshytten blev det också något av en flygande start: i nr 9/1973, torsdagen den 3 maj, kom det stora IB-avslöjandet! Det visade sig i detta nummer att de ledande skikten i Sverige i årtal hållit sig med en topphemlig underrättelsetjänst, kallad Informationsbyrån (IB), som på punkt efter punkt kunde beslås med flagranti brott mot grundlagen och var lika okänd som del II av Einsteins relativitetsteori både för riksdagen och svenska folket i gemen (dock inte för Folket i Bild). Guillou och Peter Bratt svarade på egen hand för de lika fräna som frispråkiga reportagen. I skarpskurna porträttbilder hängdes 21 namngivna IB-funktionärer ut, och karaktärer som Birger Elmér, Ingvar Paues och Tor Backlund blev i ett svep lika kända som vår egen tids Robinson- och Big Brother-stjärnor.

I klartext verifierade Bratt och Guillou att IB brutit mot hävdvunnen svensk neutralitetspolitik, att man stött Israel mot palestinierna, att man sprungit amerikanernas ärenden i Vietnamkriget, att man assisterat vid en serie inbrott på främmande makters ambassader i Stockholm och, inte minst, att man sänt in spioner i olika vänsterorganisationer, bl a i De Förenade FNL-grupperna (DFFG). Text avslöjades en viss Gunnar Ekberg som hårdkokt *agent provocateur* efter att han gång på gång sökt omvandla solidaritetsrörelsen för Palestinas folk i antisemitisk riktning, allt med uppdragsgivarnas goda minne.

Faktum är att IB-affären kom att dominera Sveriges inrikespolitiska scen i minst ett halvår.

Överbefälhavare Synnergren och försvarsminister Andersson (Sven, inte Sten) ljög som ärrade borstbindare från morgon till kväll, ständigt orkestrerade av en flock giftsprutande pressdrakar utan all respekt för det åttonde budordet. Man kan lugnt påstå att **Aftonbladets** sanningsförakt i vanlig ordning överträffades av **Excessens** – men knappast av någon annan tidning. Dramats upplösning blev sorglustig och närmast surrealistisk: de bägge IB-avslöjarna Bratt och Guillou tvangs, efter politiserade rättegångar och mycken kreativ bokföring på högre ort, skaka galler i c:a tio månader vardera. Ja, mot bättre domstolsvetande hamnade till slut spionjägarna själva i fängelse – dömda för spionage!

Detta blev den samhälleliga tacken för en journalistisk bedrift med ytterligt få motsvarigheter i svensk presshistoria.

Man inbillar sig gärna att herrar Bratts och Guillous IB-scoop innebar en definitiv omvälvning på frontalkrocksfronten och att FiB/K:s ställning nu var tryggad för överskådliga tider. Men så blev det nu inte. Visserligen trycktes de allra saftigaste IB-numren i rekordupplagor och såldes slut på nolltid, men en den gråaste vardag infann sig på nytt, till på köpet fortare än kassörerna hann blinka. Det finansiella läget kärvade, och tidningen blev alltmera svårsåld. Innehållet var oftast ambitiöst och mellan varven av prima kvalitet, men de nyckfulla läsarna förlitade sig till samma trista defensiv som ett fotbollslag, coachat av Svennis: man nöjde sig helt enkelt med att sparka undan lädret. FiB/K:s eldsjälur fick gång efter annan bidra med egna surt förvärvade slantar för att säkra tidskriftens fortsatta existens. Det måste finnas åtskilliga medborgare här i landet, som offrat en förmögenhet på kulturfrontens altare.

Icke desto mindre hade denna front sin egentliga storhetstid bakom sig, när 80-talet randades.

☺☺☺ Man kan fråga sig om FiB/K:s kräftgång var ohjälplig eller om det på ett djupare plan fanns brister i själva grundritningen. Jag har ägnat det problemet en hel del tankemöda och gör först det triviala påpekandet att det ena inte behöver utesluta det andra: (samförstånds)kulturer som vår svenska uppmuntrar i praktiken aldrig självständiga politiska initiativ, i synnerhet inte om statsapparatusens allmakt ifrågasätts. Vi skall äta sex à åtta brödskivor varje dag, rösta på (s) och läsa Nya Wermlands-Tidningen, i vart fall i denna landsända. Punkt och slut!

Det är alltså fullt möjligt att FiB/Kulturfronts öde beseglades redan då startpistolen brändes av och världen ännu var ung. Att kunna lyfta sig själv i håret är inte allom givet.

Emellertid är det ingen hemlighet att en av de tre konstitutiva parollerna, den som pläderar för en genuint *folklig kultur*, utmönstrades i vida kretsar både vid själva dopfunten och sedan hela 70-talet igenom. Parollen brännmärktes som opportunistisk, svårtolkad och medvetet kryptisk; en bit till vänster om avgrunden ansågs den rentav förneka arbetarklassens ledande roll vid det socialistiska maktövertagandet...

Bland grundlagsfäderna och d:o mödrarna talade man i regel med små bokstäver om proletärer och kapitalister, desto hellre om "under- och överklassen" eller, än oftare, om "folket och dess herrar" med Strindbergs termer. Myrdal själv försvarade kulturparollen med det öppenhjärtiga konstaterandet att läsande och skrivande medborgare i detta konungarrike "egentligen" föredrar Ivar Lo-Johanssons sällskap framför (utviknings)brudarna i FiB/Aktuellt. Med den tesen ville JM, liksom tidigare Karl Kilbom, framhäva den skarpa skiljelinjen mellan god och dålig smak och på så vis betona de väldiga kvalitetskillnaderna i odlingslandskapet: "Snoddas" Nordgren kan ju aldrig tävla med Pavarotti, Signe Björnberg är

helt utan chans mot Åsa Linderborg, och Lasse Anrell förblir den hopplösa snedseglaren i Simon Banks farvatten. Än mindre är Ledsna Hunden, vår nuvarande allianschef, en kulturpersonlighet i nivå med Nyerere eller Mandela.

Vidare skall sägas att gränsbommen mellan finkultur och masskultur aldrig erkänts av FiB/K:s teoretiker eller ens av dess praktiker. På tidigt 70-tal hette det att Åhlén & Åkerlund ingalunda representerade någon folklig masskultur, och detsamma gäller självklart våra dagars TV-såpor och stora delar av den numera lika explosiva som infantila nöjes- och underhållningsindustrin, inte minst kvällspressens allt desperatare satsning på antinyheter och sterilt hycklande.

Betydande insatser gjordes för att materialisera och åskådliggöra FiB/K:s andra paroll. Arbetet kulminerade med utgivningen av **Våra författare** i två löftesrika volymer (1974-75), men den tredje är alltjämt oskriven, trots att mer än trettio år förflutet sedan bok nr två kom i tryck.

Det är möjligt att kulturparollen borde utformats annorlunda, och att "folket" skulle gallrats ut en gång för alla. Men just detta var aldrig något som bekymrade mig på allvar. Min personliga kritik mot FiB/K är mera gripbar och skjuter helt enkelt in sig på det faktum, att tidningen och föreningen genom åren strukit ett (o)försvarligt antal blodiga regimer medhårs – Mao Zedongs kinesiska folkrepublik, Pol Pots "Demokratiska Kampuchea", Josef Stalins förföljelsemaniska 1930-talsunion, Enver Hoxhas Albanien och några gånger även ayatollornas Iran. På det sättet har, av lätt insedda skäl, *både* försvaret för yttrandefriheten *och* antiimperialismen, parollerna ett och tre, komprometterats, svärtats ner, ja, i ordrätt mening kränkts. Felet är inte de enskilda medlemmarnas; felet är snarare vissa skribenters och enkannerligen chefskribentens. Med det epitetet åsyftar jag den åldrade gentleman som en gång initierade hela projektet. Hans maoism har dock aldrig varit själva frontens.

Att FiB/Kulturfronts svårigheter under en drygt 35-årig existens orsakats av ett knippe externa faktorer, mer eller mindre bortom all kontroll, är förstås höjt över varje rimligt tvivel. Men till detta kommer specifikt interna omständigheter. Sådana finns alltid. Enklast kan man nog säga, vad just FiB/K anbelangar, att den stolta plattformen inte alltid tillåtit spela huvudrollen som ideologisk perrong; diverse sidoideologier har tagit över. Lojaliteterna har varit fler än en. Det har inte oväntat resulterat i frontalkrockar med verkligheten.

Ändå måste FiB/K än i dag betecknas som en genuin folkrörelse, en av de få ännu existerande, låt vara en folkrörelse som lider allvarlig brist på såväl folk som rörelse. Att vindarna plötsligt vänder tvärt med en ny storhetstid som följd är givetvis allt annat än troligt.

Men jag skulle inte protestera om så skedde. Av yttrandefrihet, antiimperialism och kulturella skatter har ju ännu ingen dött – men desto fler av oss kunnat leva.

Mats Parner

